

Gyűjtemény- és vagyonvédelmi rendszer az MTA Könyvtár és Információs Központban

A közgyűjtemények számára nem csupán törvényi, hanem erkölcsi kötelesség is – a nemzeti kulturális közkinccs részeként – védeni, óvni gyűjteményeiket, vagyoniukat. Az MTA Könyvtár és Információs Központ éppen ezért nagy hangsúlyt fektet gyűjteményeinek és vagyontárgyainak védelmére.

Az állomány védelme

A könyvtár állományának védelmét különböző technikai eszközökkel valósítjuk meg, gyűjteményünket illetően a védelem elsődleges módozata az elektronikus dokumentumvédelem (RFID), továbbá a különleges értékű dokumentumok (különgyűjtemények és a törzsgyűjtemény védett állománya) speciális védelmét szolgáló egyedi őrzési rendszerek.

2018 nyarán került bevezetésre az RFID könyvtárunkban, előtte csupán az akkor kb. 18 000 kötetes segédkönyvtári állományra korlátozódó, dokumentumazonosítás nélküli, egyszerű rádiófrekvenciás védelmi rendszert használtunk. Költségvetési megtakarításaink révén sikerült megfelelő keretet biztosítani az RFID rendszer kiépítéséhez. Kezdetben 3 munkaállomást szerztünk be, ezekből kettő az olvasótermi könyvtárosi pulthoz került, ahol a dokumentumok kölcsönzése, illetve visszavétele történik, egyet pedig a Gyűjteményszervezési Osztály munkatársai kaptak. Az olvasóterem bejáratánál új jelzőkapu került elhelyezésre, amely riaszt, ha bárki jogosulatlanul akarna kivinni könyvet vagy folyóiratot a teremből. Mivel az előre programozott tagek jelentősen megdrágították volna az egész beszerzést, így ezek programozását a könyvtáros kollégák végzik a munkaállomásokon, ami könnyedén, egyszerűen megvalósítható, míg a tagek beragasztása a könyvekbe és folyóiratokba folyamatosan történik. Ahogyan a következő években lehetőségünk volt további munkaállomások és tagek beszerzésére – például pályázat útján (INF-RA – 2020: MTA KIK kliens számítógépparkja frissítésének és informatikai infrastruktúra-fejlesztésének támogatása; SZ-22/2020.) –, úgy kezdtük el fokozatosan az állomány RFID-matricákkal történő felszerelését visszamenőlegesen is: első körben a kurrens állományrészbe, 2019-ben például a 2018 előtt beszerzett kötetekbe kerültek RFID állományvédelmi matricák, összesen 7 700 taget

programoztunk és helyeztünk el a könyvekben.¹ Az RFID bevezetése számos előnnyel járt, hiszen sokkal egyszerűbbé vált a kölcsönzés és a visszavétel munkafolyamata, továbbá a leltározás szempontjából is jóval kényelmesebb megoldást kínált az RFID-antennával történő számbavétel, melyet először a kézikönyvtári állományon próbáltunk ki.

Különgyűjteményi vagyónvédelem

Különgyűjteményeinkben (Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Keleti Gyűjtemény) számos olyan egyedi és ritka dokumentumot őrzünk, melyek védelme speciális feltételeket szab.

A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében például az unikális, különlegesen értékes anyagokat (pl. Széchenyi-, Vörösmarty-, Ady hagyaték, kéziratok, írói relikviák) egy ún. „páncéltér” vagy trezor segítségével védik. Ez egy tűzálló vasajtóval, riasztóval és tűzjelzővel ellátott helyiség, mely az őrszolgálatlaltal összeköttetésben áll, és ha bármilyen nem várt esemény történik, azonnal jelez náluk. Szigorú protokoll szabályozza a használatot, ide a könyvtárosoknak is csak osztályvezetői engedéllyel lehet belépni, illetve a relikviákat őrző ládát az osztályvezető is csak egy másik munkatárs jelenlétében nyithatja ki. Hasonló módon védett a Keleti Gyűjtemény, unikális dokumentumai felett kizárólag az osztályvezető rendelkezhet, egyeztetve az adott gyűjteményrész kurátorával, felelősével. Természetesen itt is riasztóval és füstérzékelővel ellátott külön páncélozott szobában őrzik a legértékesebb héber, arab, perzsa stb. kéziratokat. A gyűjteménynek ezt a részét csak a megfelelő kutatási engedéllyel rendelkezők használhatják (más esetekben a digitális verzió áll az érdeklődő könyvtárhasználók rendelkezésére), hiszen ezek a pótolhatatlan és nagyon értékes kéziratok fokozottan érzékenyek a hirtelen változó környezeti hatásokra.

Törzsgyűjteményi vagyónvédelem

Nem csupán a különgyűjtemények őriznek értékes anyagokat, hanem törzsgyűjteményünk is számos becses kötettel büszkélkedik. Ide tartozik például az 1827-ben Széchenyi István által alapított Nemzeti Casino könyvtárállománya² is, melynek feltárása, katalogizálása idén lezárult (közel 19 000 kötetről van szó). Ebben a gyűjteményrészben sajnos előfordult penészedés is, ennek fertőtlenítése több ütemben zajlott, a megbízott cég, 2022 őszén összesen

---

1 A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ 2019. évi beszámoló jelentése. Budapest. 2020. 39. p. DOI: <https://doi.org/10.14755/MTAKIK.JEL.2019>

2 A Casino könyvtáráról bővebben l.: Gyuricza Andrea: A Nemzeti Casino múltja és könyvtárának jelene. = Doktorandusz Hallgatók IX. Konferenciájának tanulmányai. Szerk. Szuromi Rita. Eger, Líceum Kiadó. 2020. 85–105. p. DOI: <http://doi.org/10.17048/DoktoranduszhallgatókIX.2020.85>

378 pfm anyagot (182 pfm könyvet és 196 pfm folyóiratot) fertőtlenített. Törökbálinti külső raktárunkban 2019-ben az értékesebb darabok tárolására is kialakítottunk egy modern, 11,5 m² alapterületű, 54 polcfolyóméter kapacitású trezort, mely klimatizált, és gázzal oltó rendszerrel ellátott. Az állomány védelmét segítő, raktárainkban teljes tűzjelző rendszer van telepítve (aspirációs, vagyis folyamatos levegőmintavétellel működő, pontszerű optikai füstérzékelőkkel), emellett több ponton pára- és hőmérsékletmérő készüléket helyeztek el, melyek ellenőrzése folyamatos.

Korábban nehézséget okozott az évszakonkénti hőingadozás, mely hatással volt a raktárak hőmérsékletére és páratartalmára, de szerencsére ezt az utóbbi időben a levegő cirkulációs gépészet modernizálásával sikerült kiküszöbölni, illetve egyenletessé tenni. Természetesen nagyobb esőzések, viharok kapcsán előfordulhatnak az átlagot meghaladó értékek, ilyen esetekben külön páramentesítő készülékekkel segítjük visszaállítani a kívánt körülményeket.

A 2013-as beázás és az annak kapcsán kialakított „riadólánc”

Központi épületünkben 4-4 raktárszint található, ezek közül az alsó kettő tömorraktári rendszerű, és az utcaszint alatt helyezkedik el. Mivel a könyvraktárak a Duna melletti oldalon vannak, nagy veszélyt jelenthet egy-egy árvíz megjelenése.

2013-ban az alsó raktárszinten, a Duna magas vízállása és a csatornarendszer telítettsége miatt fellépő víz beszivárgása új kihívást jelentett. A padlózatot beszivárgó, illetve a folyosót előtűző víz azonnali intézkedést kívánt, az Akadémia üzemeltetési munkatársainak segítségével, homokzsákokkal zártuk el az útját. Szerencsénkre a könyvállományt nem érte el a raktárban megjelenő víz, de igencsak megemelte a páratartalmat, ami a dokumentumok számára nem éppen ideális környezeti hatást jelentett. A víz levonulása után gépi páramentesítéssel, szellőztetéssel orvosoltuk a problémát.

Az eset kapcsán a könyvtár vezetősége a következő döntést hozta: kialakítottak egy riadóláncot, melynek tagjai az igazgatóságon kívül az olvasószolgálati kollégák, raktárosok és könyvtárosok egyaránt, akik kapcsolatban állnak a portaszolgálattal, melynek munkatársai vész esetén riasztják őket.

Vagyonvédelem

Természetesen nemcsak a gyűjtemény védelmét tartjuk elengedhetetlen feladatunknak, hanem a könyvtári vagyon (eszközpark, infrastruktúra) és – ezzel szoros összefüggésben – olvasóink vagyonvédelmét is. Ennek érdekében többpontos kamerarendszer működik az olvasói és közösségi terekben, melyek képeit a portaszolgálat ellenőrzi az oda telepített monitoron. Az épületben 24 órás portaszolgálat van, a nyitvatartási idő alatt, valamint az intézmény

zárása után is folyamatos az ellenőrzés. Az épület bejárása segíti a fokozott védelmet, az összes részleget érintően (dolgozói terek, olvasóterem stb.). Minden óvintézkedés mellett természetesen szükség van a könyvtárosi éberségre is, éppen ezért hívjuk fel látogatóink figyelmét arra, hogy értékeiket ne hagyják őrízetlenül, megőrzésre inkább adják le az olvasószolgálati pultnál.

A digitalizálás mint állományvédelmi eszköz

Unikális, különleges értékű példányok (pl. kéziratok, kódexek, ősnymtatványok) védelme kapcsán fontos megemlíteni az olyan hatékony eszközöket, mint például a digitalizálás, amely dokumentumaink hosszabb távon történő megőrzését is szolgálja. A ritka dokumentumok eredeti kiadásának kutatása korlátozott, vagy csak nagyon indokolt esetben lehetséges (pl. kritikai kiadás készítése), ezért a jó minőségű digitalizált változat elkészítése és hozzáférhetővé tétele fontos annak érdekében, hogy megfelelő forrásértéket, kutathatóságot jelentsen. Ezt szem előtt tartva könyvtárunkban szisztematikus digitalizálást végeznek a Szakinformaticai Osztály munkatársai, akik digitalizáló műhelyünkben modern könyvszkennerekkel végzik a munkát. Precíz beállításokkal, általában 400 dpi-s TIFF képek formájában archiválják, és valamivel kisebb felbontásban, pdf formátumban teszik elektronikusan elérhetővé ritkaságainkat, melyeket saját repozitóriumunk megfelelő szekcióiban tárolunk és teszünk közzé (pl. REAL-MS³ – kézirateink repozitóruma, vagy a REAL-R⁴, mely a Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, illetve a Keleti Gyűjtemény anyagaiból tartalmaz digitalizált változatokat). Természetesen a szerzői jog hatályán kívül eső más dokumentumokat is digitalizálunk, szintén repozitóriumai tárolással és eléréssel (REAL-EOD⁵ és REAL-J⁶ rendszerünkben), de említhetjük a mikrofilmek digitalizálását is.

Rezümé

A közgyűjtemények törvényi kötelezettsége, hogy állományukat és vagyonukat megfelelő módon őrizzék és védjék. A tanulmány az MTA Könyvtár és Információs Központ gyűjtemény- és vagyonvédelmi gyakorlatát mutatja be, tárgyalva az állomány, az olvasói terek és a raktárak védelmét is. A különgyűjtemények és a törzsanyag értékes dokumentumainak speciális védelmi eszközeiről is szó esik. A könyvtár technikai vagyonvédelmi rendszerének leírása mellett a személyi védelem aspektusa, a helyi vagyonvédelmi nehézségek, és az azok kezelésére irányuló intézkedések is említésre

3 <http://real-ms.mtak.hu/>

4 <http://real-r.mtak.hu/>

5 <http://real-eod.mtak.hu/>

6 <http://real-j.mtak.hu/>

kerülnek egy konkrét példa kapcsán. A digitalizálást mint állományvédelmi eszközt is bemutatjuk, ennek kutatói felhasználhatóságára is ráirányítva a figyelmet. Megemlítjük, hogy ez milyen dokumentumtípusokat érint, milyen eszközökkel, beállításokkal dolgozunk, és hol tároljuk ezen elektronikus dokumentumainkat.

Protection of collection and property in the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences

The legal obligation of all libraries is to adequately preserve and protect their collections. This paper focuses on the collection and property protection practice in the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences, involving the protection of the library materials, the reading spaces and the storage rooms. Special protection devices for the documents of particular value in both our special collections and the core collection are also mentioned. In addition to the description of the library's technical property protection system, aspects of personal protection, local security difficulties, and measures to address these areas are also illustrated with a specific example. We present digitisation as a preservation tool, involving its use in research. We specify what type of documents it concerns, what kind of equipment and settings we use and where we store these electronic documents.

TÖMÖRY PÁL
osztályvezető-helyettes
MTA Könyvtár és Információs Központ,
Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály
ORCID 0000-0003-3555-1067